

Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci

Iva Orálková



Hermann Haubenreisser, Horní náměstí se sloupem Nejsvětější Trojice od jihu, 1860, fotoarchiv Vlastivědného muzea v Olomouci, sign.: AA000233

Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci je unikátním sochařským dílem, jedním z nejvýznamnějších barokních památek sochařského umění ve střední Evropě. Pro své mimořádné památkové hodnoty byl zařazen mezi památky světového dědictví UNESCO; je Národní kulturní památkou České republiky. Byl realizován v letech 1716 – 1754 a koncipován jako monumentální oslava Stvořitele a jeho díla, triumf katolické církve a symbol křesťanské víry. Na jeho realizaci se podílela celá řada významných umělců, z nichž jmenujme především Václava Rendera, Filipa Sattlera či Ondřeje Zahnera.

Myšlenka zrealizovat dosud nevídaný sochařský skvost v podobě monumentu, zasvěcenému Nejsvětější Trojici, se zrodil v mysli olomouckého měšťana, městského kamenického mistra a císařského privilegovaného architekta Václava Rendera – muže výrazné osobnosti, která zásadním

způsobem poznamenala charakteristický obraz města Olomouce v dobách jeho nového budování, k němuž museli Olomoučané přistoupit po těžkých ztrátách, způsobených dlouhodobou švédskou okupací.

Devastace Olomouce byla po odchodu švédských vojsk v roce 1650 tak vysoká, že se dokonce uvažovalo o přeměně města na vesnici. Po odchodu Švédů trvalo celé desetiletí, než se ze čtyř pětin pobořené město, které bylo ochromeno rovněž zásadním úbytkem obyvatelstva, vzmohlo k procesu obnovy a k rozvoji stavební činnosti. I přes katastrofální ztráty však zůstala Olomouc sídlem biskupství a univerzity a skrze zásadní stavební počiny, kterými byla výstavba nové biskupské rezidence či stavba Klášterního Hradiska a poutního areálu na Svatém Kopečku u Olomouce, které umožnily příliv cizích umělců a řemeslníků, se Olomouc tvůrčím způsobem rozvíjí i v uměleckých projevech. Olomouc získává barokní ráz, projevující se nejen v architektuře, ale rovněž na prostranstvích náměstí v podobě realizovaných sloupů či kašen. Václav Render (pokřten 31. srpna 1669, umírá 3. srpna 1733) obsáhl svým životem poměrně velkou část tohoto tzv. znovuzrození města, jehož budování klademe do období šedesátých let 17. století až 40. let století osmnáctého.¹

Čestný sloup Nejsvětější Trojice byl původně zamýšlený jako sloup morový se sochami morových patronů – ochránců proti moru s úmyslem odvrátit morovou ránu, která Olomouc zasáhla v roce 1715.

Epidemie moru měly zřejmě původní ohnisko v širším podhůří Himalájí, v českých zemích je první morová rána doložena v osmdesátých letech 13. století a až do konce 19. století šlo v podstatě o neléčitelnou nemoc. Ještě v 18. století byly jedinou ochranou proti moru doporučované modlitby. Morové epidemie, které probíhaly v českých zemích v letech 1678 – 1680 a 1713 – 1715, se staly popudem ke stavbám morových sloupů, které měly odvrátit budoucí možné nebezpečí či vyjádřit poděkování za odvrácení „černé smrti“. Mor a tvrdá opatření proti šíření nákazy měly velký vliv na život společnosti, těžce zkoušené a velmi vážně ochromené. Města, na jejichž území se mor vyskytl, bývala zcela uzavřena a obyvatelstvo ponecháno napospas nemoci a hladu v podmínkách, které si lze dnes jen ztěží představit. Na venkově byly usedlostem zatloukána okna a dveře, mrtví nesměli být vynášeni ven z obydlí; obyvatelům postiženého místa byl znemožněn styk s okolím. Jsou doloženy i četné zprávy, vypovídající o skutecích, které si zaslouží obdiv a úctu. Byli to odvážní kněží či řeholníci, kteří svou statečností s vírou v Boha dokázali čelit nebezpečí nemoci, která jim hrozila, když provázeli umírající na poslední cestě životem.²

V Olomouci byla v době propuknutí morové epidemie zřízena zdravotní komise a v červnu roku 1715 bylo město uzavřeno a obklíčeno vojenskými oddíly.³ V dobách největší bezmoci hledali lidé pomoc u Boha a prosili za jeho odpuštění. Ve víře za odvrácení epidemie skládali sliby, spojené s dary či s vykonáním činů, které byly vyjádřením poděkování za ušetření před morovou nákazou. Jedním z takových činů byl záměr zrealizovat monumentální sochařské dílo, které je bez příkras nejvýznamnější barokní památkou Olomouce – Čestný sloup Nejsvětější Trojice.

¹ Togner, M.: Václav Render, příspěvek k baroknímu sochařství v Olomouci, In: Umění, roč. XXI, Praha 1973

² Slouka, J.: Mariánské a morové sloupy Čech a Moravy, Praha 2010

³ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

Se svým záměrem vytvořit morový sloup předstoupil Václav Render ještě v době morové epidemie. Zřejmě na jeho popud zaslal František Ignác Wieber městské radě dne 29. října 1715 písemnost, v níž informuje městskou radu o záměru postavit v Olomouci votivní sloup, financovaný dobrodinci za účelem odvrácení morové nákazy. Hovoří zde o čestném nebo též o morovém sloupu ke cti Blahoslavené Panny Marie a morových patronů. Písemnost, podepsaná F. I. Wieberem a V. Renderem, je současně žádostí o přidělení vhodného místa a slibem vytvořit takový sloup, který nebude mít svou výškou a krásou obdoby v žádném jiném městě.⁴ Znalost Václava Rendera o tom, že původně zamýšlený mariánský sloup nebude tak velkolepému záměru odpovídat, vedla jeho následné kroky směrem k dalšímu, mnohem velkolepějšímu záměru: postavit Čestný sloup, zasvěcený Nejsvětější Trojici. V roce 1716 zaslal V. Render městské radě další dopis, v němž magistrát žádá, aby byl tento záměr projednán s biskupskou konzistoří. Ve zmíněné písemnosti hovoří o kamenném sloupu, který chtějí jistí patroni postavit ke cti Nejsvětější Trojice a morových patronů.⁵ Z toho vyplývá, že Václav Render pracoval na dvou mimořádných projektech současně - zatímco byl Mariánský sloup financovaný řadou donátorů, z nichž nejvýznamnějším byl tehdejší hejtman Leopold Antonín Sak z Bohuňovic, stavba trojičního sloupu byla financována z větší části samotným Renderem.⁶

Místo, které pro stavbu trojičního sloupu V. Render vybral, bylo místo v blízkosti severozápadního nároží radnice, kde tehdy stávala Herkulova kašna a budova hlavní stráže. Vzhledem k tomu, že neexistovalo v Olomouci vhodnější místo, které by dalo velkolepé stavbě sloupu vyniknout, jednalo se o přemístění stávajících staveb. V březnu roku 1716 zaslal Render magistrátu žádost jménem anonymních donátorů stavby trojičního sloupu, aby byla hlavní stráž přemístěna na pravý roh západní strany radnice; ve své supplce rovněž žádá o to, aby byla na náklady magistrátu přesunuta Herkulova kašna.⁷ Magistrát jeho žádosti nevyhověl⁸, proto se Render rozhodl městu nabídnout financování přesunu staveb z fondu, vytvořeného pro tyto účely nejmenovanými dobrodinci. Render se písemností, která akceptuje, že se přemístění staveb nebude financovat z veřejných zdrojů, rovněž zavazuje k mimořádnému kroku, který si bezpochyby zaslouží naši pozornost - **pokud nestihne zrealizovat stavbu sloupu za svého života, veškerý svůj majetek odkáže městu k účelu jeho dostavění.**⁹ Svůj závazek zopakoval v reversu, který podepsal 10. července 1716.¹⁰

⁴ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, říjen 1715.

⁵ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, před 13. 1. 2016

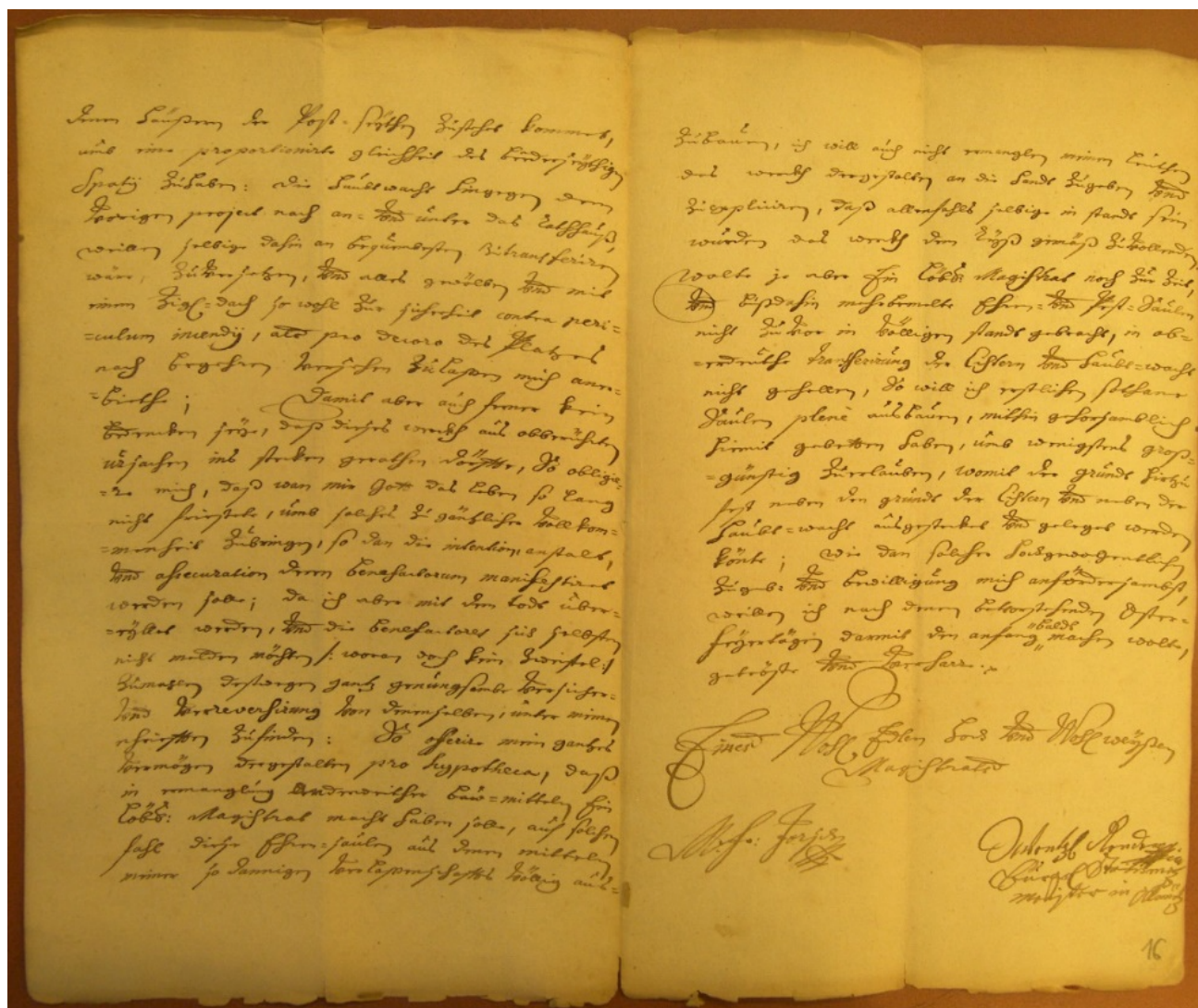
⁶ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

⁷ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

⁸ dtto

⁹ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, před 7. 4. 1716

¹⁰ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, 10. července 1716



Dopis Václava Rendra ze 7. 4. 1716, v němž se zavazuje poskytnout veškerý svůj majetek pokud nestihne za svého života Sloup Nejsvětější Trojice dostavět, SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, 7. 4. 1716

Václav Render zahájil stavební práce patrně již v létě roku 1716. Zajišťuje hloubení a stavění základů pro stavbu trojičního sloupu a dopisem z počátku září roku 1716 děkuje magistrátu za padesát sáhů kamene z lomu u špitálu sv. Joba a Lazara, který použil, jak v dopise cituje: „na stavbu základů morového a čestného sloupu Nejsvětější Trojice“. V dopise je rovněž zmínka o tom, že lomový kámen nechal magistrát pro tyto účely dovézt, a to bez nároku na úhradu a další požadavek Rendra, tentokrát o dodání dalších 20-ti sáhů lomového kamene¹¹ 7. září roku 1716 magistrát povoluje přivést dalších deset sáhů.¹²

Zmíněná písemnost ze 7. září 1716 je posledním dochovaným archivním pramenem, v němž Václav Render nazývá Sloup Nejsvětější Trojice sloupem morovým a čestným. Z dříve citovaných pramenů víme, že Render měl původně záměr na Horním náměstí postavit sloup se sochami morových patronů. Sloup Nejsvětější Trojice však s figurami ochránců proti moru zrealizován

¹¹ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, září 1716

¹² Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

nebyl – na místo morových patronů nese sochy patronů města a jeho kostelů – a lze dovodit, že ke změně záměru došlo ještě za Renderova života. Tato úvaha je spojená se sloupem Panny Marie na Dolním náměstí, který byl Renderem realizován souběžně se stavbou trojičního sloupu. Mariánský sloup byl v záměru i v realizaci vytvořen jako morový se sochami morových patronů a jistě by nebylo vhodné použít na trojičním sloupu duplicitní sochy a opakovat tak koncepci, která byla v Olomouci realizována v rámci jiného sochařského díla. V Renderově závěti se koneckonců o trojičním sloupu hovoří už pouze jako o sloupu čestném (Ehrensaule).¹³



Fotografie Horního náměstí se Sloupem Nejsvětější Trojice, pohled od jihu, sine dat., Vlastivědné muzeum v Olomouci, Olomuciana, sign.: O - 635

Je na místě zamyslet se nad otázkou, do jaké míry se shoduje výsledná podoba sloupu s původním záměrem Václava Rendera. Koncepce, s níž V. Render oslovil městskou radu, doznala v průběhu realizace jistých změn, které byly pouze dílčí – projevily se v detailech, které se realizovaly při zachování zamýšleného celku v podobě pískovcového pilíře na vyzděné stavbě s

¹³ SOkA Olomouc, Archiv města Olomouce, Registratura 1786 – 1873. Závěť Václava Rendera se patrně nedochovala – obálka, evidovaná pod příslušnou signaturou je prázdná. Výtah z citace závěti V. Rendera je uveden In: Matzke, J.: Wenzel Render – Keiserliche privilegierter Architekt und bürgerliche Steinmetzmeister in Olmütz (1669 – 1733), Steinheim am Mein 1973. V závěti bylo uvedeno, že Václav Render je svobodný a bezdětný a nemá žádné dědice. Svou poslední vůli odkazuje všechen svůj movitý a nemovitý majetek ve prospěch dokončení stavby Čestného sloupu Nejsvětější Trojice na Horním náměstí v Olomouci, a to co nejkrásněji a nejemnělečtěji podle zhotoveného nákresu .

kaplí, s osmnácti sochami světců, umístěnými ve třech patrech sloupu s vrcholovým sousoším Nejsvětější Trojice. Václav Render měl představu nejen o celkové architektonické podobě sloupu, ale i o vlastní sochařské výzdobě. Za jeho života byl sloup vystaven do úrovně prvního patra i s vnitřní kaplí a kamenným pláštěm s pilastry a římsami¹⁴ a ze sochařské výzdoby bylo realizováno šest reliéfů polopostav apoštolů, které vytvořil sochař Filip Sattler (1695-1738). Změna koncepce sloupu, původně morového se sochami morových patronů, je zřejmá na modelu sloupu, který vznikl patrně krátce po smrti Václava Rendera. Do současnosti dochovaný model z období před rokem 1745 je zřejmě dílem Jana Ignáce Rokického a Ondřeje Zahnera.



Model trojičního sloupu J. I. Rokického a Ondřeje Zahnera před rokem 1745, Vlastivědné muzeum v Olomouci, Olomuciana, fotoarchiv VMO sign.: OL002598

¹⁴ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

Vzhledem k četným jiným aktivitám Václava Rendera a rovněž s ohledem na finanční náročnost výstavby sloupu, postupovaly práce pomalu. Je velmi pravděpodobné, že byl sloup z většiny financován samotným Renderem a dobrodinci, které Render zmiňuje ve svých písemnostech, určených magistrátu, měli jen podtrhnout výjimečnost díla; jejich existence, i když zřejmě fiktivní, měla zajistit důvěryhodnost projektu. Jen do roku 1731 Render proinvestoval na stavbě sloupu 24 000 zlatých.¹⁵ Václav Render v té době už jistě věděl, že své dílo nedokončí. Zemřel 2. dubna 1733 ve věku 64 let (pohřben v kryptě kostela sv. Mořice) a po jeho smrti, tak, jak bylo zaneseno v jeho závěti, byl celý jeho majetek odkázán ve prospěch dokončení stavby jedinečného sloupu.¹⁶ Vykonavatelem Renderovy pozůstalosti byl v závěti určený městský radní a Renderův přítel F. G. Willperth. Výnosem z majetku Václava Rendera bylo 8 961 zlatých a 49 krejcarů, dalších 2 000 zlatých bylo určeno na sochařskou výzdobu kaple.¹⁷ Nadaci se zvláštním fondem, do něhož byly finance uloženy, spravoval Petr Pavel Brauner a v průběhu dalších let přispívali do tohoto fondu další příznivci díla z řad olomouckých měšťanů.¹⁸

Pokračovatelem Václava Rendera byl podle Renderova přání kamenický tovaryš František Thonek¹⁹, který byl patrně při stavbě trojičního sloupu zaštitěn kamenickým mistrem Václavem Rokickým. František Thonek však se stavbou sloupu příliš nepokročil a jeho dílo převzal samotný mistr, který však v roce 1738 umírá a dílo přejímá jeho syn Jan Ignác Rokický, který předtím pracoval u svého otce jako polír. Z pamětního spisu J. I. Rokického, který sepsal 16. května 1745²⁰, se dozvídáme, že J. I. Rokický vytvořil nákres a model sloupu, který je patrně totožný s modelem, do současnosti uchovaným ve sbírce Olomučiana Vlastivědného muzea v Olomouci. Výše zmíněný pamětní spis J. I. Rokického rovněž zaznamenává Rokického rozhořčení nad údajnou snahou jeho spolumistra Augustina Scholze, který, jak se ve spise uvádí, společně s

¹⁵ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

¹⁶ dtto – v závěti bylo uvedeno, že Václav Render je svobodný a bezdětný a nemá žádné dědice. Svou poslední vůlí odkazuje všechny svůj movitý a nemovitý majetek ve prospěch dokončení stavby Čestného sloupu Nejsvětější Trojice na Horním náměstí v Olomouci, a to co nejkrásněji a nejunělečtěji vyhotoveného podle zhotoveného nákresu. Výtah z citace závěti V. Rendera je uveden In: Matzke, J.: Wenzel Render – Keiserliche privilegierter Architekt und bürgerliche Steinmetzmeister in Olmütz (1669 – 1733), Steinheim am Mein 1973. Závěť se patrně nedochovala – v obálce pod příslušnou signaturou není uložena: SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Registratura 1786 – 1873, inv. č. 156.

¹⁷ Stehlík, M.: Sochařství In: Krsek, I. - Kudělka, Z. - Stehlík, M. - Válka, J.: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku, Praha 1996

¹⁸ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997.

¹⁹ dtto - v závěti Render Thoneka uvádí jako svého nástupce, který je se stavem sloupu informován a přeje si, aby byl Františkem Thonekem dokončen. Výtah z citace závěti V. Rendera je uveden In: Matzke, J.: Wenzel Render – Keiserliche privilegierter Architekt und bürgerliche Steinmetzmeister in Olmütz (1669 – 1733), Steinheim am Mein 1973. Závěť se patrně nedochovala – v obálce pod příslušnou signaturou není uložena: SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Registratura 1786 – 1873, inv. č. 156.

²⁰ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

tehdejší královským soudcem Šimonem Tadeášem Zimmerlem, Rokického u magistrátu kritizoval a „strhl zakázku na sebe“.²¹

Ani J. I. Rokickému se nepodařilo sloup dokončit; nevíme, zda se stavba protahovala kvůli nedostatku financí či složitostí, spojeným s rivalitou mistrů. Každopádně byla stavba po dalším protahování přerušena vpádem pruských vojsk v roce 1741.²²

Pokusme se vžít do roku 1744, kdy se problematika stavby Sloupu Nejsvětější Trojice dostává na program zasedání olomoucké městské rady – dokončení sloupu je v nedohlednu a na Horním náměstí, proměněném dlouhá léta ve staveniště, se nachází pouze segment sloupu, který má velmi daleko ke chloubě Olomouckých a zamýšlené monumentalitě mimořádného díla tak, jak jej v roce 1716 zamýšlel Václav Render.²³

Výsledkem jednání městské rady byla následná smlouva, uzavřená 6. září 1745 s Augustinem Scholzem²⁴ (podepsaná rovněž soudcem Zimmerlem), která vypovídá o pověření A. Scholze ze strany magistrátu k dokončení stavby sloupu. Augustin Scholz se smluvně zavazuje k dokončení stavebních a kamenických prací (od dlažby až po hlavicí sloupu). Kámen měl být vytěžen z maletinského lomu, a to se svolením vlastníka lomu – salcburského arcibiskupa a olomouckého biskupa Jakuba Arnošta Lichtenštejna. Nejzásadnější ze zadaných prací bylo podle smlouvy Scholzovo zhotovení kamenného dříku sloupu s hlavicí, vysokého čtrnáct a půl sáhu. Podoba dříku měla být zrealizovaná na základě nákresů a po dohodě s komisí. Práci měl A. Scholz provést do čtyř let a deset roků měl podle smlouvy ručit za případné škody, způsobené větrem. Podle smlouvy mělo být Augustinu Scholzovi vyplaceno 5 500 zlatých.

Zásadní část sochařské výzdoby (do té doby bylo zrealizováno pouze 6 reliéfů polopostav apoštolů Filipem Sattlerem, sedmý reliéf – sv. Bartoloměje – byl Sattlerem rozpracován) byla svěřena Ondřeji Zahnerovi. Smlouva, uzavřená 10. září 1745 mezi olomouckým magistrátem a Ondřejem Zahnerem je výčtem objednaných prací a svědectvím o podmínkách, které je třeba oběma stranami dodržet²⁵. Podle smlouvy měl Ondřej Zahner vyhotovit do tří let 21 soch, vysokých devět stop. Mělo se jednat o třikrát 6 soch, umístěných ve třech patrech sloupu: sv. Josef, sv. Jáchym, sv. Anna, sv. Jan Křtitel, sv. Jan Nepomucký, sv. Jan Sarkander, sv. Vavřinec, sv. Jeroným, sv. Mořic, sv. Václav, sv. Blažej, sv. Vojtěch, sv. Xaverius, sv. Cyril a Metoděj, sv. Antonín Paduánský a sv. Jan Kapistrán. Dále smlouva Zahnerovi stanoví vytvořit dvanáct kamenných soch andílků, určených na balustrádu kolem sloupu. Figury měly být zhotoveny s lucernou v ruce a každá ze soch měla být vysoká pět a půl stopy. Výčet sochařských děl, obsažených ve smlouvě, zahrnuje vytvoření sochy Nanebevzaté Panny Marie se dvěma anděly po stranách a dále modely vrcholového sousoší Nejsvětější Trojice (Otce, Syna a Ducha Svatého) a Archanděla Michaela, které mají být posléze realizovány v mědi. Ondřej Zahner měl rovněž podle smlouvy vyhotovit 6 reliéfů apoštolů o výšce 6 stop. Smlouva Zahnera zavazuje k použití kvalitního mladějovského pískovce, každá socha má být podle smlouvy zhotovena z jednoho

²¹ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

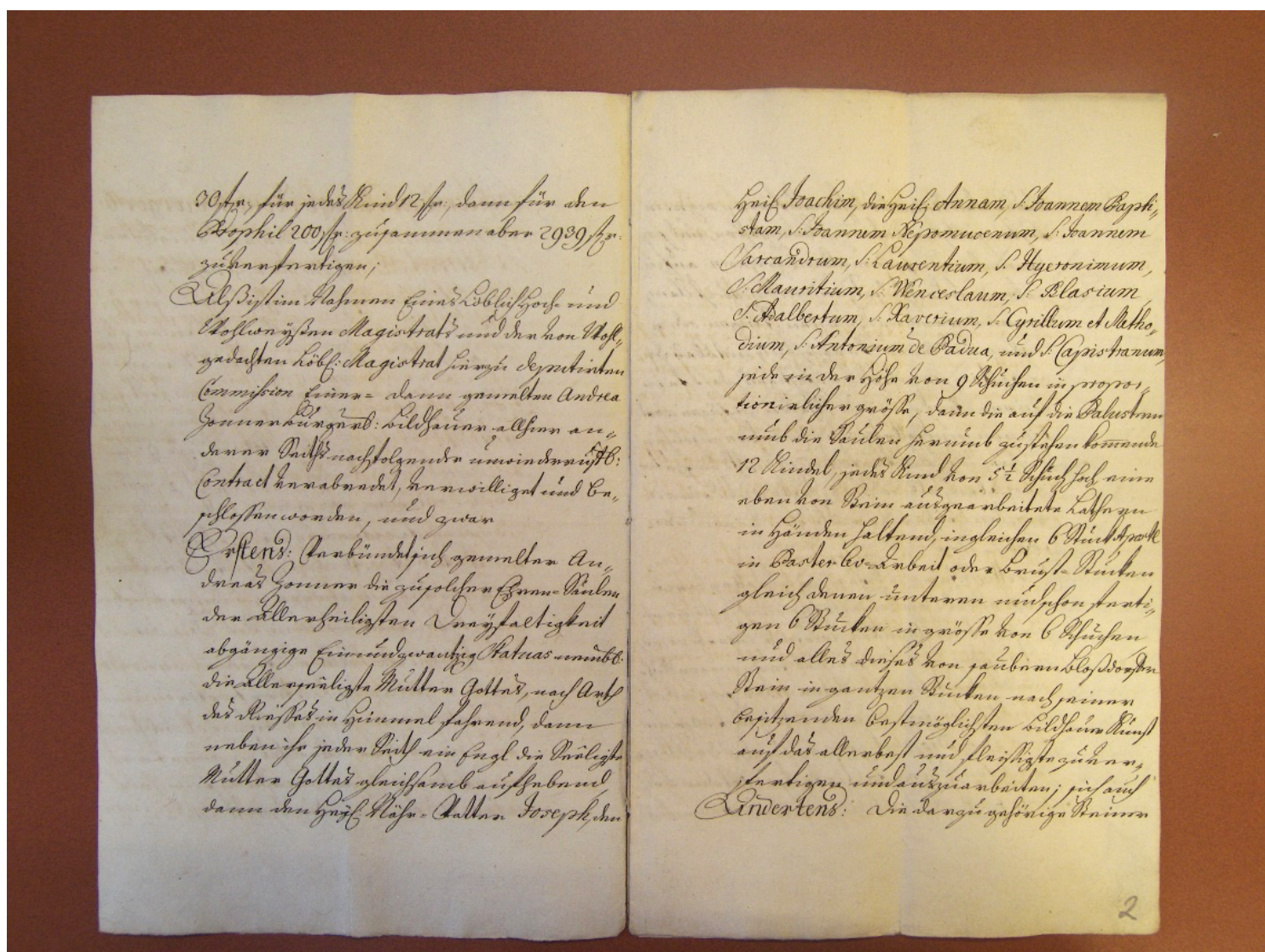
²² Nešpor, V.: Vlastivěda moravská II. Dějiny města Olomouce, Brno 1936

²³ Otázka stavby sloupu se projednávala na zasedání městské rady dne 16. srpna 1744 na podnět radních F. G. Willpertha a P. P. Braunera. In: Nowak, A. - Kachník, J.: Církevní památky umělecké z Olomouce, Olomouc 1895

²⁴ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, 6. září 1745

²⁵ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, 10. září 1745

celistvého kusu kamene. Na své náklady Zahner rovněž zajistí vytažení soch, jejich začepování a zalití olovem. Za jednu sochu světce Zahner obdrží 115 zlatých, za každého světlohoše 12 zlatých, za reliéf apoštola 30 zlatých, model sousoší Nejsvětější Trojice zhotoví za 200 zlatých a sochu archanděla Michaela za 200 zlatých. Podle smlouvy má být Ondřeji Zahnerovi v součtu vyplaceno 2 939 zlatých, a to v následujícím rozvrhu: po podepsání smlouvy Zahner obdrží 600 zlatých na potřebný kámen (mladějovský pískovec („*Bloßdorfer*“), po dodání modelu vrcholového sousoší Nejsvětější Trojice 200 zlatých, dále v posledních dvou letech obdrží po 600 zlatých. Po dokončení zadaných prací bude Zahnerovi vyplaceno zbývajících 939 zlatých. Jako záruku za to, že „vše v pevném stavu zůstane, vichřicí nepopraská a 10 let vydrží a bude dobře stát“ dává Zahner na hypotéku svůj dům v České ulici s nálevnou²⁶.



Ukázka ze smlouvy, uzavřené s Ondřejem Zahnerem na sochařskou výzdobu, SOkA Olomouc, AMO, Zlomky registratur, inv. č. 392, 10. září 1745.

²⁶ Orálková, I. - Jemelková, S.: Sochařské dílo Ondřeje Zahnera (1709 – 1752), rkp. VaV uložen v knihovně NPÚ ÚOP v Olomouci, Olomouc 2001

Za zmínku jistě stojí, že ve výčtu objednané sochařské výzdoby, kterou měl Ondřej Zahner zhotovit, nejsou uvedeny reliéfy tří alegorií křesťanských ctností (Víra - Fides, Naděje - Spes) a láska – Caritas), které jsou v konečné podobě sloupu zahrnuty a o jejichž Zahnerově autorství nelze pochybovat.²⁷ Za zmínku rovněž stojí skutečnost, že socha sv. Františka Xaverského ve skutečnosti pro Sloup Nejsvětější Trojice realizována nebyla – součástí sochařské výzdoby sloupu je naopak socha sv. Aloise Gonzagy, která ve výčtu smluvně uvedených soch chybí.

Za zajímavý lze rovněž považovat ve smlouvě uvedený údaj, který se vztahuje k šesti „započatým, ale ještě nedokončeným“ reliéfům, které má Zahner zhotovit. Na základě stylové analýzy lze z reliéfů druhého patra sloupu, jejichž autorem je Ondřej Zahner, vyčlenit reliéf sv. Bartoloměje, který nese především ve fyziognomii tváře a ve způsobu kladení draperie znaky, typické pro tvorbu Filipa Sattlera, který je autorem šesti reliéfů, umístěných v prvním patře sloupu. Z uvedeného vyplývá, že Filip Sattler vedle šesti reliéfů, které dokončil pro první patro sloupu, započal i práci na reliéfech druhého patra. Svou práci však nestihl dokončit, protože v roce 1738 umírá. Rozpracované bloky kamene zůstaly připraveny pro jeho pokračovatele, kterým se stal Ondřej Zahner, jenž zakázku převzal a dokončil podle svého autorského záměru. Pouze jeden z šesti reliéfů druhého patra byl natolik Sattlerem rozpracovaný (reliéf sv. Bartoloměje), že i po Zahnerově práci zde zůstává Sattlerův rukopis jasně čitelný.²⁸

O změně koncepce podoby sloupu vypovídá výsledek vizitace, který je dochovaný formou zápisu Jana Ignáce Rokického z 30. 12. 1748, pod nímž je podepsaný jak J. I. Rokický, tak Ondřej Zahner.²⁹ V zápise je uvedeno, že se musí „klenba pod horním podstavcem zvednout o dvě stopy, v důsledku čehož budou horní figury stát rovněž výš“. Vše mělo být provedeno na základě nárysu, provedeného J. I. Rokickým. Zde rovněž zjišťujeme, že i když byl Rokický z prací na sloupu v souvislosti se smlouvou, sepsanou v roce 1745 ve prospěch Augustina Scholze (viz výše), magistrátem odvolán, Rokický i nadále na stavbě sloupu spolupracoval - tentokrát podle všeho jako Zahnerův spolupracovník.³⁰ Zápis J. I. Rokického je rovněž svědectví o tom, že konečná podoba sloupu naznačila v průběhu prací dalších změn, o čemž svědčí rovněž i dříve zmiňovaný Rokického-Zahnerův model, který se od definitivní podoby sloupu odlišuje.³¹

O zakázku vytvoření vrcholového sousoší Nejsvětější Trojice a archanděla Michaela z pozlaceného měděného plechu podle návrhu Ondřeje Zahnera se ucházelo hned několik zlatníků. S vysokou cenovou nabídkou za zhotovení vrcholového sousoší (24 000 zlatých bez vytažení a upevnění, a za dovoz díla a jeho umístění na vrchol 1 500 zlatých) se ucházeli augšpurští zlatníci, kteří byli zprvu magistrátem preferováni, ale vzhledem k vysoké ceně nakonec odmítnuti. Následně byla zvažována nabídka olomouckých zlatníků, kteří požadovali za zhotovení vrcholového sousoší bez jeho vytažení a upevnění na sloup 19 000 zlatých a konečně cenová

²⁷ Dtto

²⁸ Dtto

²⁹ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 4 330, 30. 12. 1748

³⁰ Orálková, I. - Jemelková, S.: Sochařské dílo Ondřeje Zahnera (1709 – 1752), rkp. VaV uložen v knihovně NPÚ ÚOP v Olomouci, Olomouc 2001

³¹ Model zmiňuje Rokický ve svém pamětním spise z 16. května 1745.

nabídka olomouckého zlatníka Šimona Forstnera, který za práci a materiál požadoval 8 826 zlatých. Zajímavou je otázka, jak mohl Forstner, který byl vázán cechovními pravidly, o zakázku usilovat sám a konkurovat tak vlastnímu cechu. Zřejmě však nízká cena rozhodla a podpora magistrátu tento fakt převážila. Smlouva na zajištění pasířských a zlatnických prací na vrcholovém sousoší Nejsvětější Trojice a soše archanděla Michaela byla sepsaná se zlatnickým a stříbrnickým mistrem Šimonem Forstnerem, a to 22. května 1746.³² Zhotovení vrcholového sousoší Nejsvětější Trojice bylo pro Šimona Forstnera jeho životním dílem. Jeho práce však měla bohužel za následek vážné poškození zraku, které zapříčinilo, že se svému řemeslu později nemohl věnovat. Zemřel v roce 1774 v těžkých životních podmínkách.³³

Práce na stavbě sloupu se podle původních předpokladů, uvedených ve výše zmíněných smlouvách, protahovaly. A i když byl záměr dokončit stavbu sloupu do tří let od podepsání smluv v roce 1745, náročnost celé stavby tento časový předpoklad neproměnila. I městský syndik Josef Florián Loucký, autor dobového dokumentu, který je popisem královského města Olomouce, sepsaným v roce 1746³⁴, předpokládal, že bude dílo dokončeno v kratším časovém úseku. Loucký líčí ve svém popisu Olomouce současnou podobu sloupu, plánované práce na jeho stavbě i záměry zainteresovaných následovně: *„Poblíž hlavní strážnice a zmíněného orloje se na Horním náměstí staví od roku 1717 sloup k počtě Nejsvětější Trojice, který začal budovat městský kamenický mistr Václav Render. Na stavbu, která za jeho života značně pokročila, odkázal – poněvadž byl sám neženat a bezdětný – svůj značný majetek činící 8 691 zlatých. Po jeho smrti převzal stavbu magistrát a moudrými hospodářskými opatřeními dosáhl toho, že toto dílo, jehož hodnota se blíží částce 100 tisíc zlatých, bude nejpozději v roce 1749 úplně dokončeno. Ve výšce 19 sáhů se bude tyčit socha Nejsvětější Trojice a archanděla Michaela se zeměkoulí a dvojími románskými paprsky. Vše bude vytvořeno z mědi a jemně pozlaceno, což samo o sobě bude stát přes 12 tisíc zlatých. Uprostřed dole na trojúhelníkovité pyramidě je zpodobněno Nanebevzetí P. Marie se dvěma anděly, kteří ji pozvedají do výše. Pod pyramidou, mezi jejími podstavci, jsou šest stop vysoké postavy dvanácti apoštolů, provedené v basreliéfu. Dále pak na jehlanovitých, do tří částí rozdělených podstavcích, je 18 soch různých svatých, každá devět stop vysoká, a sice sv. Josefa, sv. Jáchyma, sv. Anny, sv. Tadeáše, sv. Jana Nepomuckého, sv. Jana Sarkandera, sv. Vavřince, sv. Jeronýma, sv. Mořice, sv. Blažeje, sv. Vojtěcha, sv. Jana Křtitele, sv. Cyrila, sv. Metoděje, sv. Antonína a sv. Jana Kapistrána. Okolo je rozmístěno na sloupcích 12 andělů s lucernami, každý pět a půl stopy vysoký. Uprostřed oněch sloupků, poněkud vyvýšena, je uvnitř sloupu již zbudovaná kaple pro sloužení mší, s dveřmi a dvěma okny. V ní bude rovněž v basreliéfu umělecky vytesáno utrpení a smrt našeho Pána. Tento sloup, na němž až doposud nepracoval nikdo cizí, nýbrž pouze zdejší měšťanští umělci a malíři, nebude mít co do znamenitosti v císařsko-královských dědičných zemích a v celém Německu nic sobě rovného“.*

Ani syndik Loucký nepředpokládal, že se stavba sloupu protáhne a nebude dokončena v čase tak, jak se s velkými ambicemi Olomoučanů očekávalo.

³² Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

³³ Dtto

³⁴ Popis královského hlavního města Olomouce sepsaný syndikem Florianem Josefem Louckým roku 1746, vyd.: Spáčilová, L. - Spáčil, V., Olomouc 1991

Sousoší Nanebevzetí Panny Marie se dvěma anděly měl podle dříve zmíněné smlouvy z 10. září 1745 vyhotovit Ondřej Zahner v kameni. V roce 1751 však bylo rozhodnuto, že bude toto sousoší stejně jako sousoší vrcholové, vyhotoveno v měděném zlaceném plechu podle Zahnerova modelu. Nakolik byla tato změna vyvolána technickými důvody (zvažme hledisko bezpečnosti zavěšení těžkého kamenného sousoší na dřík sloupu) či zhoršujícím se zdravotním stavem Zahnera, nevíme. Každopádně byla zakázka pasířských a zlatnických prací svěřena zlatnickému a stříbrnickému mistru Šimonu Forstnerovi, s nímž byla uzavřena smlouva 11. září 1751. Šimon Forstner měl za zhotovení a pozlacení sousoší získat 3 800 zlatých, na zlato 2 100 zlatých a na jedenáct hvězdic, umístěných kolem hlavy Panny Marie po 2 zlatých.³⁵

Po smrti kameníka Augustina Scholze (1751) byly kamenické práce na stavbě sloupu smluvně svěřeny kamenickému mistru Janu Ignáci Rokickému, který měl stavbu sloupu dokončit. Dostalo se mu tak jisté satisfakce poté, když mu byla práce na stavbě sloupu v roce 1745 odňata a preferovaným se tehdy stal Augustin Scholz. J. I. Rokický se měl tedy na základě smlouvy, uzavřené 11. března roku 1751 stát tím, kdo dovede stavbu sloupu do samotného konce. Ve smlouvě se J. I. Rokický zavazuje k převzetí nedokončených kamenických prací A. Scholze. Za dokončení stavby včetně zhotovení dolního zábradlí má podle smlouvy získat 1 900 zlatých.³⁶

Konečné podoby Sloupu Nejsvětější Trojice se nedožil ani sochař Ondřej Zahner. Umírá v roce 1752 a sochařské práce jsou olomouckým magistrátem svěřeny Zahnerovu žáku Janu Michaelu Scherhaufovi, který se patrně na stavbě sloupu podílel ještě za Zahnerova života. Podle dochovaného rozpočtu z 13. prosince 1753 se měl Jan Michael Scherhauf věnovat především opravám již zhotovených soch, které měl přikrýt a zajistit proti vlivu počasí. Za výše zmíněné má obdržet 160 zlatých. J. M. Scherhauf měl rovněž za částku 45 zlatých zabezpečit dvanáct sošek andílků – světloňů, přičemž jednu z nich měl sám vytvořit.³⁷

Stavba čestného sloupu se chýlila ke svému závěru. V roce 1753 byl vytvořen na základě dědictví obchodníka s vínem Antonína Tauffera fond na udržování kaplana při kapli ve sloupu, jehož úkolem bylo jednou týdně sloužit v kapli mši za zemřelé. 23. května 1752 byl vojáky v Olomouci garnizonovaného prvního pěšího regimentu císaře Františka vytažen pískovcový dřík sloupu, který vážil údajně čtyři až čtyři a půl centu. Později bylo na sloup umístěno 18 kamenných soch, které byly osazeny bez nehody podle pokynů Jana Ignáce Rokického, s nímž spolupracovat sochař Jan Michael Scherhauf.³⁸

13. ledna 1753 byla sepsána smlouva se zámečnickým mistrem Vavřincem Weningerem, která mistra zavázala k vytažení a upevnění sousoší Nejsvětější Trojice na vrchol sloupu. Částkou, která mu měla být za práci vyplacena, bylo 550 zlatých. Poslední smlouvou v řadě smluv na zhotovení práce byla dohoda magistrátu s městským malířem a štafírníkem Ludvíkem Ignácem Mullerem,

³⁵ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

³⁶ SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 392, 11. března 1751

³⁷ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

³⁸ srv. Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

který měl za 538 zlatých provést nátěr a konzervaci sloupu – třikrát celý sloup důkladně potřít horkým olejem a poté nabílit.³⁹

Čestný sloup Nejsvětější Trojice byl v květnu 1754 po třicetisedmi letech dokončen. Triumfální velkolepý barokní monument jako oslava Stvořitele a jeho díla představoval i symbol završení rekatolizace církve. Unikátní dílo, které je rovněž připomínkou na oběti moru i úsilí všech, kteří se na tvorbě sloupu podíleli, vrcholí sousoším Nejsvětější Trojice, zářícím nad střechami olomouckých domů. Zrodila se nová dominanta Olomouce, která v časech, kdy ještě nebyla zastíněna okolní zástavbou, zářila dodaleka svým slunečním kotoučem paprsků nad hlavami postav sv. Trojice. Monument, který je dílem řady umělců a řemeslníků, na němž, jak zmiňuje městský syndik Loucký v roce 1746⁴⁰....*“doposud nepracoval nikdo cizí, nýbrž pouze zdejší měšťanští umělci a malíři, nebude mít co do znamenitosti v císařsko-královských dědičných zemích a v celém Německu nic sobě rovného“*.

Konsekrace čestného sloupu proběhla 9. září 1754. Šlo o mimořádnou a okázalou slavnost s přítomností nejvýznamnějších hostů, mezi nimiž nechyběl ani císařsko-královský pár - Marie Terezie a František I. Lotrinský -, či olomoucký biskup kardinál Ferdinand Julius hrabě Troyer z Troyersteinu, který sloup slavnostně posvětil. Na tuto zcela mimořádnou událost upomíná nápis, umístěný nad vstupem do kaple sloupu: TRIVNI VEROQVE DEO / PRAESSENTIBVS AVGVSTIS / FRANCISCO ATQVE THERESIA / COLOSSVS ISTE / A CARDINALE TROIER / CONSECRATVS 9. SEPT., který v sobě zahrnuje chronogram, vyjadřující letopočet události: 1754 (Trojjedinému a pravému Bohu / za přítomnosti veličenstev / Františka a Terezie / tento velikán / posvěcen kardinálem Troyerem / 9. září).

³⁹ Elbel, M.: Čestný sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci, In: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 6 (25), Olomouc 1997

⁴⁰ Popis královského hlavního města Olomouce sepsaný syndikem Florianem Josefem Louckým roku 1746, vyd.: Spáčilová, L. - Spáčil, V., Olomouc 1991